

Мариана Тинчева-Еклесия
Южният кръст над Африка

Погледнете лицето на земята. Вие ще намерите градове без укрепления, без науки, без йерархически ред; ще видите хора без постоянни жилища, които не знаят да употребяват монети, които нямат понятия за изящните изкуства, но вие не ще намерите нито едно човешко общество без вяра в Божеството. Нито един град, в който да няма негово светилище, да не се извършват молитви, жертви, клетви...

Плутарх (50–120 г. сл.Хр.)

Южният кръст е съзвездие, видимо само от Южното полукълбо на земята. По него са се ориентирали древни навигатори, плавайки към отдалечени брегове, за да пренасят търговски стоки и новини за събития... Под него днес летят самолети, свързващи хора от различни континенти. Така от древността та до наши дни заедно с размяната на екзотични цветя, плодове, дървета, пускала корени и новата вяра в Бога.

„Когато настана четиринайсета нощ, откак се носехме по Адриатическо море, към среднощ корабниците взеха да угаждат, че се приближават до някаква земя... а всички на кораба бяхме двеста седемдесет и шест души... И след като се спасиха тия, които бяха с Павла, познаха, че островът се казва Малта. Туземците иноплеменници показаха към нас необикновено човеколюбие: приеха ни всички и понеже валеше дъжд и беше студено, накладоха огън...“ (Деяния на светите апостоли, 27: 27, 37; 28:1–2)

Още в първите десетилетия след Рождество Христово чрез вярата на апостолите и техните последователи християнството достига бреговете на Африка. Най-близо до Палестина са северните земи на Египет, откъдето през следващите векове лицето на Бога с ново име – Христос, се пренася на юг към сушата с камилски кервани от уста на уста. Африканските племена имат номадски, пустинен начин на живот и свое разбиране за духовния свят. Вярата се нарича анимизъм – представа за съществуването на духове, които управляват хората и всичко в природата.

Според научна, неокончателна класификация от XX век деленето на религиите е:

- световни – към тях се отнасят юдаизмът, християнството, будизмът, ислямът;
- национални (политеистически, древни) – на вавилонци, асирийци, египтяни, китайци, индуси, перси, гърци, римляни;
- племенни – на племена, които нямат здрава държавна организация, а живеят свободно.

За да помогне на туземните племена в приемането на Спасителя, Бог допуска чудеса: „И случи се, че бащата на Поплия лежеше, страдайки от огница и коремна болка; Павел влезе при него, помоли се и като възложи върху му ръце, изцери го. След тая случка и другите на острова, които имаха някаква болест, идеха и се изцерьваха; те ни почетоха с много по-чести, а на тръгване снабдиха ни с потребните неща“ (Деян. 28:8–10).

... Докато в полет от София към Хараре, Зимбабве, прекосявахме екватора, няколко човека, за първи път прелитащи над него, символично бяха окъпани с бутилка шампанско.

Всеки пътуваше към Черния континент със своя цел. Моята беше да видя как живеят хората на юг от Сахара; да разбере каква е тяхната вяра. Но Африка е толкова огромна, различна, многоплеменна, че подобна амбиция не е по силите на един човек. Вече бях прочела много по темата и в багажа си носех най-ценни страници. Знаех, че непременно ще попадна под езиковата бариера на местни африканци, които не общуват на друг език освен на племенния си. Така още от древността някои изследователи със специална цел да проучат мистиката и ритуалите на племената са се заблуждавали, че малокултурните народи не вярват в Бога. Всъщност цивилизованите хора не са знаели речта, логиката и символите на местните номади...

Християнството в Африка още през първите векове стига навътре до феодални държавици с родовообщинен начин на живот. Започналите арабски завоевания през VII в. в Египет продължават на юг към Нил и се спускат до Нубия. Завоевателите в началото поддържат договорни отношения с християнските царства Алоа (просъществувало до началото на XVI в. и Макура (до XIII в.). През XI в. обаче нова арабска вълна прониква в Нубия и в степите на днешен Судан, като постепенно ислямизира населението, а така принуждава християните да се върнат в Египет. Сходна съдба през Средновековието имат и държавните образувания в Западна и Източна Африка по на юг към екватора.

До европейското проникване в Африка континентът се развива неравномерно. В труднопроходимите гори и саваната, в пустините Сахара и Калахари преживяват изолирани номадски племена, някои в стадия на неолита. Най-първични са бушмените, които живеят в родовообщинен строй. Те също вярват, че има Същество над тях, което дарява живот, свети и помага в улова за храна.

Новата история на Африка и разпространението на християнството в нея започва от средата на XVIII век, когато започва търговията с роби. С нея постепенно се оформя триъгълник за обмен между Европа, Америка и земята на робите негри. Изчезват цели местни племена, разрушават се градове и селища, центрове на местни напреднали цивилизации. Със завоевателите на континента, открили в африканските земни недра богати находища на злато, диаманти, рудни изкопаеми, пътуват католически и протестантски мисионери, които носят вярата в Исус Христос. През 1868 г. католическите отци на Светия Дух основават мисия в

днешна Танзания. На тяхно място през 1878 г. идват белите братя на кардинал Лавижри.

Към края на XIX в. (статистика от 1895 г.) в страната са се установили общо около триста мисионери. Белите хуманисти имат за цел да се спре търговията с негри, като се замени с „разрешена търговия“ със селскостопански продукти. Немецът Крапф тръгва през 1837 г. от Занзибар, изследва Кения с нейните природни забележителности и население. Чарлз Ню създава зад Момбаса първата методистка мисия. Легендарният Ливингстън обикаля с камилски кервани Централна Африка от Кап до Ангола и днешните земи на Конго. В продължение на 30 години (1842–1872) той е воден от желанието да спре търговията с роби и да наложи сред местното население нови полезни дейности, навици, вяра. Така племето ибо в Нигерия, неподатливо на усилията на мисиите, започнали дейност още през 1857 г., по-късно започва масовото си покръстване по селата. Но сред други племена, обезкръвени от робството, озлобени от грубото отношение към тях, местните негри трудно могат да приемат религията на любовта.

Едва когато започват да се изграждат болници и европейски лекари помагат по време на епидемии, суша, висока смъртност, местните негри приемат с вяра и „ангелите на Христос“. Единайсет болници в Западна и шест болници в Екваториална Африка, обслужвани от френски военни лекари от края на XIX век до началото на Втората световна война, са прегледали и са помогнали на близо четири милиона африканци, една пета от населението на континента по онова време.

В британските протекторати броят на леглата за африканци е нищожен; медицинските грижи в отдалечените райони се осигуряват в импровизирани пунктове. Само белгийските дружества организират лагери с добро медицинско оборудване, което поставя в първите десетилетия на XX век началото на нова социална политика в полза на местните хора.

За да бъде преподавана и изучавана една религия зад граница, се изисква грамотност от нейното население. До 1939 г. в Британска Западна Африка образованието е привилегия за незначително малцинство. Там началното училище е в ръцете на протестантски мисионери и се осигурява на местния език.

Всяка територия има няколко средни училища, а в цялата Западна Африка има три висши учебни заведения, които подготвят учители и специалисти за различни райони.

Животът на европейските мисионери в Африка никак не е лесен –

те наистина са Христови пратеници в горещи места, където трябва да бъдат свидетели на крайно нисък жизнен стандарт, бедност, болести, смъртност. Често ислямизираните райони се противопоставят на евангелизацията по-активно, отколкото местните племена с анимистична представа за Бога. Така или иначе новите европейски мисионери трябва да дадат отговор за потисничеството и неправдата, което техните административни представители налагат в Африка.

Както навсякъде по света Бог се свързва със светлината, с по-добър живот във всички негови проявления. С изграждането на железопътни линии и шосета вече се предотвратяват най-тежките пристъпи на глад по време на суша, а това е добър отговор за Божията грижа, проявена чрез европейците към местните племена. Затова в средата на XX век белгийските мисии декларират 5,4 млн. християни (от тях 80% католици).

Тези новоповярвали африканци, приели Христос, са обгрижвани духовно от шест хиляди европейски мисионери и от голям брой африканци – петстотин свещеници и двайсет и пет хиляди и петстотин катедрети, първи приели вярата.

* * *

При голямото разнообразие на религиозните традиции в християнска Европа нормално е да се очаква по-голямо разнообразие сред християнството в Африка. От първото ми пътуване до Ангола през 1987 г. вече имах впечатление за духовния колорит от църкви и местни вярвания, така преплетени като ритуали, че трудно могат да се различат. В малкото храмове в Луанда служеха и европейски мисионери, и посветени в духовен сан от тях негри. Езикът на вярата? Панафрикански: смесица от езикови понятия на местното племе с езика на господстващата колониална държава на съответната територия: – в Конго и Сенегал – френски, в Южна Африка – английски, в Ангола – португалски, в Намибия – немски... В големите градове с християнско (или мохамеданско) изповедание има църкви и джамии, в тях се говори ясно за Христос или Мохамед. Но в малките селища и колиби, където не минават пътища, коли, чуждоземци – вярата във всемогъщото Същество се изразява чрез заклинания, танци край огъня, чрез песни и викове, отправени към Него...

С приемането на християнството вярата на някои африкански племена се променя така, че в много случаи те се отнасят със страхопочитание към великия Бог Христос. Открили са, че Той „наказва лошите и награждава добрите хора“; Той не се вижда с очи, но вижда всичко.

Местните хора трудно приемат догматическите формули, църковната йерархия, триединството, затова ги обясняват чрез своите представи и разбиране. По тези причини френските изследователи са нарекли църквите и вярата на африканските племена от последните три века синкретична – сбор от племенни вярвания плюс пренесена от Европа вяра за спасителната мисия на Исус Христос. На Черния континент идеята за продължаващия път на душата чрез Христос се посреща двузначно: в блажено месиански дух за бъдещето на душата след смъртта на тялото и скептично-бунтарски. Отношението към Христос се определя от личното (и колективното) отношение на европейските мисионери към негрите. За чернокожите племена остава отворен въпросът: щом Бог Христос е само добро, само любов и смирение, защо белите господари най-често са богати, надменни, жестоки? В случаи на агресия от страна на бялото малцинство местните хора са готови да разрушат всичко, донесено от Европа, включително и християнските църкви като символ на чужда вяра...

През 1925 г. в Южна Африка възниква мощно движение на религиозна основа „китауала“, което намира широк отзвук сред безправните негри в мините и селскостопанските зони.

То бързо се превръща в бунт срещу мисионерите на християнската религия, като призовава за нов център на молитвен живот, основан върху вярата на дедите и тяхната родова нравственост. Тази съпротива напомня колко чувствителни са човешките сетива към възвишения образ на Божията любов в мисията на християнството и колко активна може да бъде реакцията срещу него, когато то не откликва на своята земна цел за грижа и обич към нуждаещите се. Иначе в големите градове може да има множество храмове на католически или протестантски мисии, а Църквата на живота да се окаже извън тях.

Примери на пророчески откровения при африканците са съществували и съществуват. В миналото те били хора гадатели, които виждали живота напред. В запазените експонати от културата на династия Ифе през X век в Нигерия се намират рисунки и символи, от които става ясно, че по земята живеят хора от друга раса с бял цвят на кожата. От тези изображения се разбира, че чуждоземците ще пристигнат при местните хора и ще живеят заедно... Особено загадъчен е произходът на рисунката, известна като „Бялата дама“. Фреската е открита към средата на XX век върху скала в планината Брандберг в Южна Африка, където живеят племената на малките по ръст бушмени. Изображението е на пленителна висока женска фигура, облечена в бяло, със светла кожа, с лотос в

едната ръка; тя е в обкръжението на няколко ловуващи от местното племе. Коя е тя – реално присъствала там жена от друг континент или небесната царица, появила се в небето над дивните планини? „Бялата дама“ досега задава мистични въпроси на специалистите, пристигнали с изследователска цел тук.

Освен прорицатели в много общини съществуват учители с духовен заряд, които казват на нуждаещи се хора в тяхното племе как е най-добре да постъпят в критична ситуация. Има и лечители по свръхестествен начин, ясновидци...

В научноизследователската книга от Катрин Кокри-Видрович и Анри Моно „История на Африка от 1800 г. до наши дни“, издадена във Франция през 1974 г. и преиздавана оттогава четири пъти, преведена на много езици, пише: „През 1921 г. в «белгийската» част на страната на баконго Симон Кимбангу, обучаван от протестантски мисионери, проповядва Евангелието и лекува болни вследствие на едно откровение. Славата му се разпростира по двата бряга на Конго, наричат го месия, това е Христос на негрите, селото му става новият Йерусалим... Той е арестуван и депортиран...“

Африканският „Христос“ има съдбата на Истинния, но в този остър период на криза за обществото на баконго Бог проявява Своята безмерна любов и помага да се приеме новата религия. Заедно със запомнения случай в Конго от началото на XIX век християнството бавно започва да налага нова нравствена ценност. След Кимбангу почти в целия район на Централна Африка идват нови чернокожи проповедници, които връщат силата на култа, борят се срещу магията и магьосничеството в смисъла на ретроградното им проявяване чрез призоваване на зли духове. Мисионерите учат, че стихийният бунт е самоунищожителен, а чрез търпение в определено време и място ще настане момент за мирно решение на спорни социални въпроси. Те подготвят хората към по-добър живот чрез труд, кротост на характера, обич помежду им...

В африканската практика често се образуват местни църкви чрез отцепване от европейското външно мисионерство. Те се стремят към жива, дейна религия, която се основава на родово-племенната традиция от дедите, но добавят от християнството вярата за спасените души на страдащи и онеправдани. Както и да се наричат тези църкви, те внушават на своите последователи, че Съществува над тях знае всичко за земята и хората, „може да чува и да говори“.

Такива до днес са лъчите на просвещението за онези африканци, които все още не са се разделяли с Африка, за да отплават с кораби към

далечните брегове на други континенти.

И да се върнат отново тук като администратори, икономисти, търговци, мисионери, пренасящи Словото Божие. А с него да посетят и сладките, и горчивите плодове на човешката цивилизация.

* * *

След уморителния полет до Хараре в Зимбабве искаха да си починат. Знаех за двете етнически групи машона и матабеле, населяващи тази част на някогашна Родезия (земята на Сесил Родс) в Южна Африка. За ради благодатния климат и природни богатства Зимбабве се нарича Африканска Швейцария и европейците са предпочитали да се поселят тук, а не в други страни на гореща Африка.

Столицата Хараре от пръв поглед показва продължително европейско присъствие, а островърхите кули на протестантските църкви напомнят, че на хиляди километри от Йерусалим християнството е част от вярата в Иисус Христос.

Според данни в страната има 2 млн. християни, но по-голямата част от населението изповядва традиционни религиозни вярвания или участва в независими африкански секти, които смесват християнската догматика с местни култове.

Преди да се събудя, чух мъжки глас: „Аз съм тук!“ Кой беше този, тук?

По обед отпътувахме с кола към Тенге-ненге, неголямо африканско селище с интересен живот и чернокожи жители, повечето от които са художници. Тайничко бях пригответила багаж за нощуване там, но след като пристигнахме, почти веднага се разбра, че това е неизпълнимо – няма обичай за подобно гостуване, освен ако някой европейски художник не е решил да се обучава при местните самобитни колеги.

Пък те, неграмотни или полуграмотни, са научили английски думи, колкото да разбират идващи тук чужденци, които искат да си купят от тях каменни статуи, художествени тъкани или рисунки. Удивително е, че скулпторите обработват камъка на ръка, без машини, тъй като към колибите най-често няма ток. Тази подробност от бита не лишава произведенията им от дълбоко въздействие, изящна изработката – ценности, които понякога отсъстват при художници на съвременния индустриален свят. Защото творецът в своето разнообразно изкуство почти винаги отразява нюансите на душата си. В Тенге-ненге изобразителното изкуство се счита религиозно, тъй като показва вярата на художниците в изконни духовни закони на живота – нежността на майчинството, борбата между

доброто и злото, загадките на космоса... В стремежа да разбере повече, се проврях между няколко високи дървета и стигнах до ателие на открито. Тук се виждаха десетина великолепно изработени каменни скулптури, отправихи поглед към небето. Мистичната им вгълбеност ме плени и веднага реших, че искам да пренеса всичките в България. Изкушението ми не можеше да се осъществи – каменните реликви бяха огромни и тежки. Мернах колиба наблизо, но човек не се виждаше. Викнах няколко пъти и от сламената къща излезе бос мъж, около петдесетгодишен, с протрити кепенце на главата. „Аз съм тук“ – каза той на едва разбираем английски и се усмихна. Попитах го кой е скулпторът на тези каменни колоси, а негрът скромно вдигна рамене: „Аз съм...“ Изглеждаше толкова слаб, уморен, безпомощен, че не повярвах; реших, че не ме е разбрал. Продължих да гледам експонатите и да мисля за посланието, което внушават. Мъжът започна да работи върху последната си творба, от което разбрах, че недоверието ме е подвело. Неизвестният африкански Микеланджело се казваше Арту и изобщо нямаше самочувствие от това, че прави изкуство. Попитах го защо каменните човешки глави гледат нагоре, а той обясни, че от небето идва отговорът на въпросите ни. Заради езиковата бариера нямах възможност да разговарям подробно с него, но той също като християните вярваше, че загадките за нашите очи са скрити горе. Едва когато си купих една от неговите малки каменни скулптури – майка, прегърнала дете (подобно иконата на Света Богородица с Младенеца (Умиление), край ушите ми мина като звън на камбанка гласът от съня ми тази сутрин: „Аз съм тук“...

И до днес някои африкански скулптори, подобно тези отпреди десет века на културата Ифе, предпочитат камък като материал за произведенията си. В древността се е вярвало, че „всеки човек в минали времена е бил създаден от камък“. Такова е било обяснението за произхода в онези места на древна Ойо (Нигерия), където е имало камъни, от които са били изградени дворци и храмове с каменни скулптури.

Там, където камъкът липсва като природен материал, художниците са правили изображения от глина, тъй като са считали, че *човекът е сътворен от пръст, в която са заложили различните му земни преживявания*. Тази вяра е сходна с митологичната представа на гърците в древността за боговете на Олимп, но и се отличава от нея. За това, че човекът е сътворен от пръст (и дух), се говори и в книга Битие, Първа глава на Библията. В африканското племе йоруба през X век е познат и бог Иешу. В Израел до днес с име Иешу се назовава Исус Христос... Това са само част от истините и загадките, на които не можем да дадем

еднозначен отговор.

Африканските художници най-често се стремят да отразяват в своите произведения красотата на душата – основна черта в европейското християнско изкуство. Бог е изобразяван в различни човешки образи по прилика с онези в племето, които живеят наоколо. Затова в Африка Христос често е изобразяван като негър. Как иначе би могъл да си го представи човек без телевизор и интернет?

Едва на третия ден научих за възрастна местна пророчица Кинга, при която отивали и бели. Разбрах, че живее в колиба край малко селце, на три часа път пеша от Хараре. По разказите на очевидци и хора, които са я посещавали, тя би трябвало да има пророчески дар. Много хора приемала по различни въпроси и отговаряла, като гледала в дъното на съд с вода, подобен на нашите кратунки. Любопитството ми се разгоря и почти бях решила да отида при нея. Но ме спря отново бариерата на словото – не бих могла да общувам пълноценно с нея. Пък знаех, че духовните дарби не се изучават, не могат да се обясняват – те са загадка свише. По отзивите на хора, посещавали осемдесетгодишната Кинга през последните тридесет години от живота ѝ, тя наистина е харизматична личност, предсказала им е случки, които след това са се сбъднали в техния живот. Предрекла е също важни дати и събития в обществото на Зимбабве.

Анимизмът като вяра е значително по-различен от многобожието на древните гърци и римляни, които са имали отделни богове за любовта, слънцето, войните, справедливостта, виното, плодородието... Библейското откровение на Вечностьествуващия: „Аз изпълвам всяка плът“ отчасти потвърждава, че Неговият дух наистина изпълва цялата видима и невидима вселена, съставена от необозримо множество частици, съставляващи и материалния, и духовния свят. Дали камъните, дърветата, водата имат своя душа, сходна с човешката, местните хора „доказват“ чрез случаи и примери от своя живот. Докато пътувахме към водопада Виктория, над реката, която течеше в подножието на скалист хълм, имаше въжен мост. Преминаването му е тръпка, защото над най-голямата дълбочина той така заплашително се олюлява към водата, че в главата нахлуват черни мисли. В края на моста беше коленичил негър от местното малко селище; до него се виждаше багаж, който трябваше да пренесе над водата. Макиро гледаше реката и се молеше на нейния дух да му помогне в преминаването на другия бряг. Когато бавно, съсредоточено премина, той отново коленичи с лице към водата за благодарност. Тук го попитахме и негърът обясни, че тя (реката) е жива като

него, може да помага или да „грабва“ хора. Веднъж преди преминаване той забравил да ѝ се помоли, затова се обърнал във водата, от което едва не загинал... В това вярваха и поселниците отвъд реката...

* * *

В моя пътеписен дневник от Африка има важно кратко съобщение за вярата и пътя ѝ към хората. През 2002 г. най-строгият ислямистки режим в Хартум, Судан, награди с титлата „Доктор хонорис кауза“ сестра Калиста Коци, мисионерка от католическия орден на Христос за това, че по време на тежка обширна епидемия е спасила от смърт хиляди судански деца.

В тази истина няма догматика, канони, правила, запазващи Църквата. Такава е великата сила на саможертвата и любовта, която не се изразява с думи.

1987–2002 г.

КРАЙ

© 2009 Мариана Тинчева-Еклесия

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11468>]